

رابطه بین اهداف پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان و جهت‌گیریهای دوستان آنها نسبت به تحصیل*

زهرانیک مرام،** دکتر زهره سرمد***

چکیده:

تحقیق حاضر، رابطه بین اهداف پیشرفت تحصیلی و جهت‌گیریهای مثبت و منفی دوستان نسبت به درس و تحصیل را در ۲۰۰ نفر از دانش‌آموزان دختر و پسر پایه سوم راهنمایی شهر همدان در سال ۱۳۷۷ که به صورت تصادفی انتخاب شده‌اند، مورد بررسی قرار می‌دهد. به منظور سنجش جهت‌گیریهای دوستان و جهت‌گیریهای هدفی، از پرسشنامه محقق ساخته که با توجه به پرسشنامه الگوهای انطباقی یادگیری، ساخته مر، میگی و اوردان (۱۹۹۳) تنظیم شده بود، استفاده شد. جهت‌گیریهای هدفی شامل هدفهای تکلیف مدار، هدفهای توانایی نسبی، هدفهای بیرونی و هدفهای اجتناب از تلاش است برای سنجش پیشرفت تحصیلی، میانگین نمرات دروس دانش‌آموزان در نظر گرفته شد. نتایج تحقیق نشان داد که: (۱) جهت‌گیریهای مثبت دوستان، بهترین متغیر پیش‌بینی‌کننده اهداف تکلیف مدار است. (۲) جهت‌گیریهای منفی دوستان بهترین متغیر پیش‌بینی‌کننده اهداف

* این طرح با اعتبار شورای تحقیقات استان همدان به اجرا در آمده است.

*** استاد دانشگاه تهران

** کارشناس ارشد روانشناسی تربیتی

بیرونی و اهداف اجتنابی است. (۳) دانش آموزان با هدف توانایی نسبی، پیشرفت تحصیلی بالاتری دارند. به طور کلی نتایج تحقیق حاضر، حاکی از اهمیت توجه به تأثیر دوستان در اتخاذ جهت‌گیرهای هدفی دانش‌آموزان و عملکرد تحصیلی آنان است.

کلید واژه‌ها: اهداف پیشرفت، اهداف توانایی نسبی، اهداف بیرونی، جهت‌گیری دوستان، اهداف تکلیف مدار، اهداف اجتناب از تلاش

مقدمه

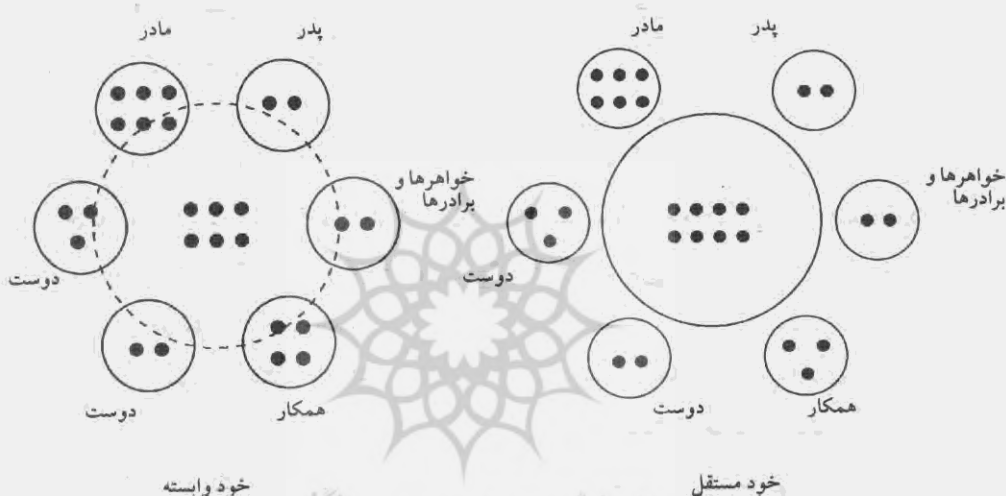
دانش‌آموزان بر حسب موقعیت و یا بر حسب نیازها و شایستگی‌های فردی، هدفهای متفاوتی از پیشرفت را دنبال می‌کنند. این اهداف، در موقعیت پیشرفت واسطه‌های مهم و تعیین‌کننده‌های الگوهای عاطفی، شناختی و رفتاری هستند. یکی از الگوهای رفتاری، شیوه تعامل با دوستان و همسالان در مدرسه است. دوستان هم سن نوجوان، در رشد عاطفی او نقش مهمی ایفا می‌کنند و نوجوان نیز نسبت به نظر آنان درباره خود حساس است. او می‌ترسد دوستانش او را طرد کنند و علاقه و دوستیش همراه با ترس از پذیرفته نشدن در جمع دوستان است. در نتیجه دوستان تأثیر مهمی در شکل‌گیری ارزشها، نگرشها و رفتارهای او دارند. ویژگیهای فردی و موقعیتی فراوان وجود دارد که تأثیر دوستان را مفید یا مضر می‌سازد.

پیشرفت تحصیلی از دیدگاه دانش‌آموزان، می‌تواند تعابیر مختلفی داشته باشد. از نظر عده‌ای، پیشرفت ممکن است یادگیری هر چیز جدید، از طریق کلنجار رفتن با تکلیف تعریف شود. این تعبیر از پیشرفت با اهداف تکلیف مدار^۱ ارتباط دارد. پیشرفت از نظر عده‌ای دیگر، بهتر انجام دادن تکلیف و کسب برتری نسبت به دیگران است که در این صورت به آن اهداف توانایی نسبی^۲ اطلاق می‌شود. اهداف اجتناب از تلاش^۳ بر عملکرد عده دیگری از دانش‌آموزان تأکید دارد که از کار و تلاش در مدرسه تا حد ممکن دوری می‌کنند. همچنین عده دیگری از دانش‌آموزان ممکن است به این امر اعتقاد داشته باشند که پیشرفت در تحصیل یعنی بدست آوردن نمره و یا پاداشهای بیرونی که در این صورت آنان اهداف بیرونی^۴ را مدنظر داشته‌اند. در این تحقیق اهداف پیشرفت^۵ دانش‌آموزان با توجه به طبقه بندی چهاربخشی اوردان (۱۹۹۷) به اهداف تکلیف مدار، اهداف توانایی نسبی، اهداف بیرونی و اهداف اجتناب از تلاش تقسیم شده و رابطه آن با جهت‌گیری مثبت و منفی دوستان^۶ نسبت به تحصیل بررسی شده است.

به عبارت دیگر نوجوانان به رفاقت و دوستی با همسالان اهمیت زیادی می دهند و از زندگی مشترک با آنها لذت می برند. نوجوانان، برعکس کودکان، دوستی را یک ارتباط با دوام همراه با صداقت و اطمینان می دانند. همانطور که دانش آموزان از کودکی به سمت نوجوانی حرکت می کنند، رشد شناختی، علاقه های اجتماعی آنان را از علاقه های مربوط به پیشرفت تحصیلی جدا می سازد و دریچه های جدیدی را برای نوجوانان می گشاید. در نتیجه نوجوان علاقه های اجتماعی را بالاتر از علاقه های تحصیلی انتخاب می کند. در حالی که در کودکی نیازی به این انتخاب نیست (هارتر ۱۹۸۱). نتایج تحقیقات برنت (۱۹۷۹) بیانگر این است که مطابقت با همسالان در دوران نوجوانی شدیدتر از دوران کودکی است. اشتبرگ و سیلوربرگ (۱۹۸۶) دریافتند که در سالهای میانه مدرسه نفوذ همسالان در حداقل خود است و با افزایش سن، تأثیر دوستان بیشتر می شود. نظریه پردازانی که در مورد انگیزش^۷ و اهداف پیشرفت مطالعه کرده اند بر تأثیر روابط اجتماعی در انگیزه پیشرفت توجه کمی ابراز داشته اند (جوون و وینر ۱۹۹۳)، در حالی که انگیزه های اجتماعی مهمترین تعیین کننده های رفتار هستند و با انگیزه پیشرفت مرتبط می شوند. (مک کلاند^۸ ۱۹۸۵، موری^۹ ۱۹۳۸، وروف^{۱۰} و وروف^{۱۱} ۱۹۸۰ نقل از اوردان و مر ۱۹۹۵). از نظر اوردان (۱۹۹۷) انگیزه های اجتماعی و انگیزه پیشرفت قویاً به یکدیگر مربوط می شوند. عده ای از دانش آموزان پیشرفت را کسب برتری نسبت به همسالانشان می دانند و با دوستانشان بر سر بدست آوردن پاداش بیرونی رقابت می کنند و عده ای دیگر درصدد هستند مهارتهای خود را در کارهای مشارکتی با دوستانشان بهبود بخشند. اوردان (۱۹۹۷) در تحقیقی بر روی ۲۶۰ نفر (۱۳۱ پسر و ۱۲۹ دختر) از دانش آموزان مدارس امریکا، اهداف پیشرفت دانش آموزان را از بعد اجتماعی مورد مطالعه قرار داده است. نتایج تحقیق نشان داد بین پیشرفت تحصیلی دانش آموزان و نگرشهای دوستان آنها نسبت به تحصیل رابطه وجود دارد. به این صورت که دانش آموزان با پیشرفت تحصیلی بالا با دوستان با نگرش مثبت نسبت به تحصیل و دانش آموزان با پیشرفت تحصیلی پایین با دوستان با نگرش منفی نسبت به تحصیل ارتباط دارند.

البته ارتباطات اجتماعی نیز به عواملی چند بستگی دارد. یک عامل مهم، مفهوم خود ادراک شده است که انسانها را به افراد مستقل یا وابسته تبدیل می کند. فرد مستقل یا فردگرا، دنیای شناختی و انگیزشی منحصر به خود را دارد. او خود را به عنوان یک کل از سایرین مجزا می داند در صورتی که فرد وابسته یا جمع گرانی می تواند به عنوان یک کل، محدود و مشخص شود. آنچه برای

این فرد اساسی است همان ارتباط با دیگران است. مارکوس و کیتایاما (۱۹۹۱) مفهوم خود مستقل و خود وابسته را در شکل ۱ مشخص کرده‌اند.

شکل ۱- مفهوم خود ادراک شده
ژویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رنال جامع علوم انسانی

در جوامع مختلف آنچه افراد فردگرا و جمع گرا را از یکدیگر مجزای سازد نیازهای روانی متفاوت آنهاست. بعضی از نیازها، مانند نیاز به پیوند جویی و نیاز به تأیید و تصویب دیگران در افراد دارای خود وابسته شدیدتر از افراد دارای خود مستقل است. گیچ و برلانیر (۱۳۷۴) معتقد هستند که نیاز به پیشرفت و نیاز به پیوند جویی بالقوه بایکدیگر در کشمکش هستند و نیاز به پیوند جویی نشانگر میزان علاقه دانش آموزان به ایجاد روابط دوستانه است. همچنین کرانندال و همکاران (۱۹۶۵) مدارکی ارائه می‌دهند که نشان می‌دهد در کودکانی که تمجید و تصویب دیگران تعیین کننده‌های اصلی رفتار هستند، انگیزه پیشرفت در مرتبه دوم قرار دارد. از نظر کلمن (۱۹۶۱) به نقل از اوردان و مر (۱۹۹۵) علاقه به مقبول بودن نزد دوستان با انگیزه پیشرفت و رفتارهای مرتبط با آن در تضاد است. در حالی که کیندرمن (۱۹۹۳) بر این باور است که دوستان می‌توانند بر پیشرفت تحصیلی یکدیگر تأثیر مثبت یا منفی داشته باشند. به اعتقاد او فرایند تأثیر دوستان حالتی دورانی^{۱۱} دارد. دوستان یکدیگر را بر اساس نگرشهای مشابه دربارهٔ مدرسه انتخاب می‌کنند. این نگرشها رشد می‌کنند و در طول زمان شبیه‌تر می‌شوند، و دوستان جدید بر

بر اساس این نگرشهای تغییر یافته انتخاب می‌شوند. ایدر (۱۹۸۵) دریافته است که دختران نوجوان ارزش زیادی برای بودن با دیگران قائل هستند. ارزشی که انگیزه پیشرفت را کاهش می‌دهد. همچنین بر طبق تحقیق هورنر (۱۹۷۲) دختران آسیب پذیری بیشتری در مورد نفوذ دوستان و نگرانی بیشتری در برابر پیامدهای آن دارند.

روش

جامعه آماری پژوهش، کلیه دانش آموزان دختر و پسر پایه سوم راهنمایی شهر همدان در سال تحصیلی ۷۷-۱۳۷۶ است و گروه نمونه ۲۰۰ نفر از این دانش آموزان هستند که از طریق نمونه‌گیری خوشه‌ای انتخاب شدند.

ابزار اندازه‌گیری، پرسشنامه‌ای است که با توجه به پرسشنامه الگوهای انطباقی یادگیری^{۱۲} ساخته اوردان، مر و میگلی (۱۹۹۳) تدوین شده است. این پرسشنامه شامل ۶ خرده‌مقیاس است. ۳۹ گویه آن، اهداف پیشرفت دانش آموزان را در چهار مقیاس تکلیف‌مداری، توانایی نسبی، بیرونی و اجتناب از تلاش می‌سنجد. دو مقیاس جهت‌گیری مثبت دوستان و جهت‌گیری منفی دوستان با ۱۳ گویه، رفتارها و باورهای مرتبط با تحصیل را که دانش آموزان و دوستان نزدیک آنها با هم در آنها شریک هستند می‌سنجد. به منظور اجرای پرسشنامه در نمونه اصلی، برای دانش آموزان توضیحات شفاهی و یکسانی داده و به آنها گفته شد که در پاسخ به سؤالات مربوط به جهت‌گیری دوستان به دوست و یا دوستان صمیمی و نزدیک خود فکر کنند. به منظور تحلیل داده‌های بدست آمده از روشهای آماری ضریب همبستگی و تحلیل رگرسیون سلسله مراتبی استفاده شده است.

نتایج

در ابتدا اطلاعات توصیفی (میانگین و انحراف معیار) متغیرهای مورد بررسی در جدول ۱ ارائه می‌شود. سپس به توصیف و تحلیل میانگین نمرات بدست آمده در انواع جهت‌گیریهای هدفی و جهت‌گیریهای مثبت و منفی دوستان و پیشرفت تحصیلی می‌پردازیم. نتایج جدول ۱ نشان می‌دهد، در هر دو جنس، جهت‌گیری مثبت دوستان بیشتر از جهت‌گیری منفی دوستان گزارش شده است. در دختران جهت‌گیری مثبت دوستان ($M=24/7$) از جهت‌گیری مثبت دوستان در پسران ($M=22/7$) بیشتر است. در حالی که در پسران جهت‌گیری

منفی دوستان ($M=17/2$) نسبت به جهت‌گیری منفی دوستان در دختران ($M=15$) بیشتر می‌باشد. میانگین نمرات تکلیف مداری در دختران برابر با ۵۳ است که از میانگین نمرات تکلیف مداری پسران یعنی ۵۰ بیشتر است. معدل کل نمرات درسی دختران $16/4$ و معدل کل نمرات درسی پسران $13/5$ است.

جدول ۱- میانگین و انحراف معیار متغیرهای مورد بررسی بر حسب جنس

متغیرها	جنس	پسر		دختر	
		فرآوانی	انحراف معیار	فرآوانی	انحراف معیار
جهت‌گیری مثبت دوستان	۹۲	۱۰۸	۲۴/۷	۲۲/۷	۳/۴
جهت‌گیری منفی دوستان	۹۲	۱۰۸	۱۵	۱۷/۲	۴/۷
اهداف تکلیف مدار	۹۲	۱۰۸	۵۳	۵۰	۶/۱
اهداف توانایی نسبی	۹۲	۱۰۸	۳۳	۳۱/۵	۶/۳
اهداف بیرونی	۹۲	۱۰۸	۳۰	۳۰/۸	۴/۲
اهداف اجتنابی	۹۲	۱۰۸	۱۴/۶	۱۳/۹	۵/۷
پیشرفت تحصیلی	۹۲	۱۰۸	۱۶/۴	۱۳/۵	۲/۶

برای بررسی رابطه بین متغیرهای اهداف پیشرفت (اهداف توانایی نسبی، اهداف بیرونی، اهداف اجتنابی و اهداف تکلیف مدار) و جهت‌گیری‌های مثبت و منفی دوستان ابتدا ماتریس ضرایب همبستگی مورد بررسی قرار می‌گیرد که در جدول ۲ نشان داده شده است.

جدول ۲- ماتریس ضرایب همبستگی بین متغیرهای مورد بررسی

متغیرها	توانایی نسبی	بیرونی	اجتنابی	تکلیف مداری	جهت‌گیری منفی	جهت‌گیری مثبت	جنس
توانایی نسبی	-						
بیرونی	** ۰/۳۱	-					
اجتنابی	** ۰/۲۲	** ۰/۵	-				
تکلیف مداری	۰/۱۰	** ۰/۲۷	** ۰/۴۹	-			
جهت‌گیری منفی	۰/۰۶	** ۰/۴۲	** ۰/۴۰	** ۰/۴۱	-		
جهت‌گیری مثبت	۰/۰۶	** ۰/۲۳	** ۰/۳۷	** ۰/۵۶	** ۰/۴۸	-	
جنس	۰/۱۱	۰/۰۷	۰/۰۹	** ۰/۲۳	** ۰/۲۲	** ۰/۲۴	-
پیشرفت	** ۰/۲۳	۰/۱۶	۰/۰۸	۰/۱۲	۰/۱۳	۰/۱۱	** ۰/۵۴

* $p < 0/01$

** $p < 0/001$

پیش بینی تغییرات جهت گیریهای هدفی از روی جهت گیریهای دوستان

به منظور پیش بینی تغییرات جهت گیریهای هدفی (تکلیف مدار، توانایی نسبی، بیرونی اجتنابی) از روی جهت گیریهای دوستان از روش تحلیل رگرسیون همزمان استفاده شد که نتایج آن در جدول ۳ آمده است.

بعلاوه به منظور پیش بینی جهت گیریهای هدفی از روی هر کدام از متغیرهای جنس و جهت گیریهای مثبت و منفی از روش رگرسیون سلسله مراتبی استفاده شد. در رگرسیون سلسله مراتبی، ترتیب ورود متغیرها در تحلیل، با توجه به چارچوب نظری یا تجربی تحلیل توسط محقق مشخص می شود.

جدول ۳- نتایج رگرسیون همزمان جهت گیریهای هدفی از روی جهت گیریهای دوستان

جنس	اهداف پیشرفت	جهت گیری مثبت دوستان	جهت گیری منفی دوستان	df	R ²	F
دختران	اهداف تکلیف مدار	۰/۳۴**	-۰/۱۷*	۲ و ۸۹	۰/۱۸	۱۰/۳۵
	اهداف توانایی نسبی	۰/۰۷	۰/۲۸*	۲ و ۸۹	۰/۰۷	۳/۴۷
	اهداف بیرونی	-۰/۰۲	۰/۴۰**	۲ و ۸۹	۰/۱۶	۸/۶۱
	اهداف اجتنابی	-۰/۲۱*	۰/۲۲**	۲ و ۸۹	۰/۱۲	۶/۳۸
پسران	اهداف تکلیف مدار	۰/۵۰***	-۰/۱۹*	۲ و ۱۰۵	۰/۳۹	۳۳/۵
	اهداف توانایی نسبی	۰/۰۸	-۰/۰۴	۲ و ۱۰۵	۰/۰۰۶	۰/۳۱
	اهداف بیرونی	-۰/۰۴	۰/۴۱***	۲ و ۱۰۵	۰/۱۹	۳۳/۵
	اهداف اجتنابی	-۰/۲۶*	۰/۴۰***	۲ و ۱۰۵	۰/۳۴	۲۷/۲

* p < ۰/۰۵ ** p < ۰/۰۰۱ *** p < ۰/۰۰۰۱

پیش بینی پیشرفت تحصیلی از روی جهت گیریهای دوستان

جدول ۴ نتایج تحلیل رگرسیون پیشرفت تحصیلی از روی جهت گیریهای مثبت و منفی دوستان را در دانش آموزان دختر و پسر نشان می دهد.

جدول ۴- رگرسیون همزمان پیشرفت تحصیلی از روی جهت گیریهای دوستان

جنس	متغیرهای پیش بین	جهت گیری مثبت دوستان	جهت گیری منفی دوستان	df	R ²	F
دختر	پیشرفت تحصیلی	-۰/۰۷	۰/۰۴	۲ و ۸۹	۰/۰۰۸	۰/۳۷
پسر	پیشرفت تحصیلی	-۰/۰۶	-۰/۱۶	۲ و ۱۰۵	۰/۰۲	۱/۰۵

همانطور که در جدول ۴ نشان داده شده است، بین پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دختر و پسر و جهت گیریهای دوستان آنها رابطه معنی داری وجود ندارد. به منظور بررسی تأثیر جنس بر پیشرفت تحصیلی و تأثیر هر کدام از جهت گیریهای مثبت یا منفی بر پیشرفت تحصیلی و روش آماری رگرسیون سلسله مراتبی نیز اجرا شد که نتایج آن در جدول ۵ آمده است.

جدول ۵- رگرسیون سلسله مراتبی پیشرفت تحصیلی از روی متغیرهای جنس و جهت گیریهای دوستان

شاخصها	df	R ²	ΔR ²	ΔF	β	پیشرفت تحصیلی
جنس	۱ و ۱۹۸	۰/۳۰		۸۳/۸	۰/۵۵*	گام اول جنس
جهت گیری مثبت دوستان	۲ و ۱۹۷	۰/۲۹۷۹	۰/۰۰۰۵	۰/۱۴	۰/۰۲۲	گام دوم جهت گیری مثبت دوستان
جهت گیری منفی دوستان	۳ و ۱۹۶	۰/۲۹۸۸	۰/۰۰۰۹۵	۰/۲۶	۰/۰۳۵	گام سوم جهت گیری منفی دوستان

* p < ۰/۰۰۰۱

بر طبق جدول ۵ جنس، رابطه مثبت و معنی داری با پیشرفت تحصیلی دارد که در سطح $p < ۰/۰۰۰۱$ و $F_{(۱,۱۹۸)} = ۸۳/۸$ معنی دار است و به تنهایی ۳۰٪ از تغییرات پیشرفت تحصیلی را تبیین می کند. با توجه به اینکه معدل نمرات درسی دختران بیشتر از میانگین نمرات درسی پسران است، نتیجه می گیریم که پیشرفت تحصیلی دختران بیشتر از پسران است. هیچکدام از متغیرهای پیش بین، یعنی جهت گیری مثبت دوستان و جهت گیری منفی دوستان توانایی پیش بینی پیشرفت تحصیلی را ندارند.

پیش بینی اهداف تکلیف مدار از روی جهت گیریهای دوستان

همانطور که جدول ۳ نشان می دهد اهداف تکلیف مدار در هر دو جنس، ارتباط معنی داری با جهت گیریهای دوستان دارد. R^۲ جدول نشان می دهد که در مورد دختران جهت گیریهای دوستان ۱۸ درصد از تغییرات تکلیف مداری را تبیین می کند که در سطح $p < ۰/۰۰۰۱$ و با $F_{(۲,۱۹۶)} = ۱۰/۳۵$ معنی دار است. مقدار ضرایب رگرسیون جهت گیری مثبت دوستان

($\beta = 0/34$) که در سطح $p < 0/001$ معنی دار است نشان می‌دهد، دخترانی که دوستان آنها، نگرش مثبت نسبت به تحصیل دارند، تکلیف مدارتر هستند. ضریب رگرسیون جهت‌گیری منفی دوستان ($\beta = -0/17$) نشان می‌دهد که بین جهت‌گیری منفی دوستان و اهداف تکلیف مدار یک رابطه منفی وجود دارد. یعنی دخترانی که با دوستان با نگرش منفی نسبت به تحصیل دوست هستند، اهداف تکلیف مدار را کمتر دنبال می‌کنند.

در مورد پسران نیز، اهداف تکلیف مدار با جهت‌گیرهای دوستان رابطه معنی داری دارد که در سطح $p < 0/001$ و با $F_{(2,105)} = 33/5$ معنی دار است. R^2 جدول نشان می‌دهد که ۳۹ درصد از تغییرات تکلیف مداری را جهت‌گیرهای دوستان تعیین می‌کند.

مقدار ضریب رگرسیون ($\beta = 0/50$) رابطه مثبت و معنی داری را بین جهت‌گیرهای مثبت دوستان و اهداف تکلیف مدار در پسران نشان می‌دهد. یعنی دانش آموزان پسر که با دوستان با نگرش منفی نسبت به تحصیل دوست هستند، تکلیف مدارتر هستند. همچنین جهت‌گیری منفی دوستان با مقدار $\beta = -0/19$ یک رابطه منفی و معنی دار را بین جهت‌گیری منفی دوستان و اهداف تکلیف مدار در پسران نشان می‌دهد. در نتیجه پسرانی که با دوستان با نگرش منفی دوست هستند، اهداف تکلیف مدار را کمتر دنبال می‌کنند.

به منظور پیش‌بینی اثر جنس و هر کدام از جهت‌گیرهای مثبت و منفی دوستان بر اهداف تکلیف مدار، تحلیل رگرسیون با روش سلسله مراتبی انجام شد. در گام اول جنس و در گام دوم به دلیل اینکه جهت‌گیری مثبت دوستان، نسبت به جهت‌گیری منفی تأثیر بیشتری بر اهداف تکلیف مدار داشت، ابتدا جهت‌گیری مثبت و سپس جهت‌گیری منفی دوستان وارد شد.

جدول ۶- رگرسیون سلسله مراتبی تکلیف مداری از روی متغیرهای جنس و جهت‌گیرهای دوستان

تکلیف مداری	شاخصها	df	R^2	ΔR^2	ΔF	β
گام اول جنس	۱ و ۱۹۸	۰/۰۵	-	۱۱/۲۹	۰/۲۳*	
گام دوم جهت‌گیری مثبت دوستان	۱ و ۱۹۷	۰/۳۲	۰/۰۲۷	۷۸/۹۳	۰/۰۵۳**	
گام سوم جهت‌گیری منفی دوستان	۱ و ۱۹۶	۰/۳۵	۰/۰۳	۷/۹۶	-۰/۱۸*	

* $p < 0/001$ ** $p < 0/0001$

همانطور که از نتایج جدول ۶ مشخص است، جنس ۵ درصد از تغییرات، تکلیف مداری را پیش‌بینی می‌کند و مقدار بتای ۰/۲۳ مرتبط با جنس در سطح $p < 0/001$ معنی‌دار است. یعنی بین دختران و پسران از نظر تکلیف مدار بودن، تفاوت وجود دارد.

جهت‌گیری مثبت دوستان با مقدار بتای ۰/۵۳ و با $p < 0/0001$ رابطه معنی‌دار و بالایی با هدف تکلیف مداری دارد ΔR^2 نشان می‌دهد که به تنهایی ۲۷ درصد از تغییرات آن را پیش‌بینی می‌کند و نشانگر آن است که ارتباط با دوستان با نگرش مثبت نسبت به تحصیل موجب اتخاذ اهداف تکلیف مدار می‌شود. مقدار بتای جهت‌گیری منفی دوستان معادل ۰/۱۸- است که با $p < 0/0001$ معنی‌دار است و ΔR^2 نشان می‌دهد که به تنهایی ۳ درصد از تغییرات تکلیف مداری را تبیین می‌کند. در نتیجه نگرش منفی دوستان موجب کاهش اهداف تکلیف مدار در دانش‌آموزان می‌شود.

پیش‌بینی اهداف توانایی نسبی از روی جهت‌گیریهای دوستان

همانطور که از جدول ۳ نمایان است، در دختران، جهت‌گیری منفی دوستان و هدف توانایی نسبی رابطه مثبت و معنی‌داری دارند که $p < 0/05$ معنی‌دار است. مقدار بتای جهت‌گیری منفی دوستان (۰/۲۸) نشان می‌دهد، دخترانی که نگرش دوستان آنها نسبت به تحصیل منفی است، هدف توانایی نسبی را بیشتر دنبال می‌کنند. ولی در مورد پسران، هیچ‌کدام از جهت‌گیریهای مثبت یا منفی دوستان با هدف توانایی نسبی، رابطه معنی‌داری ندارد.

تحلیل رگرسیون سلسله‌مراتبی برای پیش‌بینی، تأثیر هر کدام از متغیرهای جنس و جهت‌گیریهای مثبت و منفی دوستان بر هدف توانایی نسبی انجام شد. در گام اول متغیر جنس و در گام دوم جهت‌گیری منفی دوستان وارد شد. زیرا تحلیل رگرسیون همزمان نشان می‌داد که هدف توانایی نسبی با جهت‌گیری منفی دوستان رابطه بیشتری دارد. در گام سوم جهت‌گیری مثبت دوستان وارد شد. نتایج تحلیل رگرسیون سلسله‌مراتبی توانایی نسبی از روی متغیرهای جنس و جهت‌گیریهای مثبت و منفی دوستان در جدول ۷ آمده است.

جدول ۷- رگرسیون سلسله مراتبی توانایی نسبی از روی متغیرهای جنس و جهت‌گیریهای دوستان

توانایی نسبی	شاخصها	df	R ²	ΔR ²	ΔF	β
گام اول جنس	۱ و ۱۹۸	۰/۰۱	—	۲/۸۱	۰/۱۲	
گام دوم جهت‌گیری منفی دوستان	۲ و ۱۹۷	۰/۰۲	۰/۰۰۸	۱/۷۷	۰/۰۹۶	
گام سوم جهت‌گیری منفی دوستان	۳ و ۱۹۶	۰/۰۳	۰/۰۰۸	۱/۶۲	۰/۱۰۳	

مقدار بتای بین جنس و هدف توانایی نسبی ۰/۱۲ است که نزدیک به معنی‌داری است. ($p < ۰/۰۹$)

پیش‌بینی اهداف بیرونی از روی جهت‌گیریهای دوستان

همانطور که در جدول ۳ نشان داده شده است، در هر دو جنس، اهداف بیرونی با جهت‌گیریهای منفی دوستان رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. ضریب رگرسیون جهت‌گیری منفی دوستان در دختران برابر با ۰/۴۰ است که در سطح $p < ۰/۰۰۱$ معنی‌دار است. یعنی دانش‌آموزان دختر که با دوستان با نگرش منفی ارتباط دارند، بیشتر به خاطر پاداش بیرونی و نمره در مدرسه تحصیل می‌کنند.

مشابه با نتایجی که در مورد دختران بدست آمد، در پسران نیز، ضریب رگرسیون جهت‌گیری منفی دوستان (۰/۴۱) است که با $p < ۰/۰۰۰۱$ معنی‌دار است، یعنی دانش‌آموزان پسر نیز، که دوستانشان نگرشهای منفی نسبت به تحصیل دارند، اهداف بیرونی را بیشتر دنبال می‌کنند. به منظور پیش‌بینی هدف بیرونی از روی هر کدام از متغیرهای جنس و جهت‌گیریهای مثبت و منفی دوستان، رگرسیون سلسله‌مراتبی انجام شد که در جدول ۸ نشان داده شده است.

جدول ۸- رگرسیون سلسله‌مراتبی اهداف بیرونی از روی متغیرهای جنس و جهت‌گیریهای دوستان

هدف بیرونی	شاخصها	df	R ²	ΔR ²	ΔF	β
گام اول جنس	۱ و ۱۹۸	۰/۰۰۴	—	۰/۹	۰/۰۶	
گام دوم جهت‌گیری منفی دوستان	۲ و ۱۹۷	۰/۱۷	۰/۱۷	۴۱/۹	۰/۴۲*	
گام سوم جهت‌گیری مثبت دوستان	۳ و ۱۹۶	۰/۱۸	۰/۰۰۱	۱/۶۲	۰/۰۳	

* $p < ۰/۰۰۱$

در گام اول، ابتدا جنس، و در گام دوم جهت‌گیری منفی دوستان و در گام سوم جهت‌گیری مثبت دوستان وارد شد. از میان این متغیرهای پیش‌بین، تنها جهت‌گیری منفی دوستان رابطه مثبت و معنی‌داری با هدف بیرونی دارد که در سطح $0/001$ معنی‌دار است و ΔR^2 نشان می‌دهد که به تنهایی ۱۷ درصد از تغییرات هدف بیرونی را جهت‌گیری منفی دوستان تبیین می‌کند.

پیش‌بینی اهداف اجتنابی از روی جهت‌گیریهای دوستان

جدول ۳ رابطه معنی‌داری را بین هدف اجتنابی و جهت‌گیریهای دوستان در هر دو جنس نشان می‌دهد. در دختران، جهت‌گیریهای دوستان ۱۲ درصد از تغییرات هدف اجتنابی را تبیین می‌کند و رابطه بین جهت‌گیریهای دوستان و هدف اجتنابی در سطح $p < 0/05$ و با $F_{(2,89)} = 6/38$ معنی‌دار است. مقدار ضریب رگرسیون جهت‌گیری مثبت دوستان $(-0/21)$ رابطه منفی این متغیرها با جهت‌گیری اجتنابی را نشان می‌دهد به این معنی که دختران دانش‌آموزی که دوستان آنها، نگرش منفی نسبت به تحصیل دارند، کمتر از تلاش در راه پیشرفت تحصیلی اجتناب می‌کنند و برعکس مقدار بتای جهت‌گیری منفی دوستان $(0/22)$ رابطه معنی‌داری را بین این دو متغیر و جهت‌گیری اجتنابی نشان می‌دهد. پس مشخص می‌گردد دانش‌آموزانی که نگرشهای دوستان آنها نسبت به تحصیل منفی است، از تلاش به خاطر پیشرفت تحصیلی، اجتناب می‌کنند.

در مورد دانش‌آموزان پسر نیز، نتایج مشابهی بدست آمد. R^2 جدول نشان می‌دهد که جهت‌گیریهای دوستان ۳۴٪ از تغییرات هدف اجتنابی را تبیین می‌کند. رابطه بین این دو متغیر در سطح $p < 0/0001$ و با $F_{(2,105)} = 27/2$ معنی‌دار است. جهت‌گیری مثبت دوستان، با مقدار بتای معادل $-0/26$ نشان می‌دهد، دانش‌آموزان پسری که دوستان آنها نگرش مثبت نسبت به تحصیل دارند، اهداف اجتنابی را کمتر دنبال می‌کنند. جهت‌گیری منفی دوستان با مقدار بتای معادل $0/40$ رابطه مثبت و معنی‌داری را بین این جهت‌گیری و هدف اجتنابی را نشان می‌دهد. یعنی دانش‌آموزان پسر که دوستان با نگرش منفی نسبت به تحصیل دوست هستند از تلاش به خاطر پیشرفت تحصیلی اجتناب می‌کنند.

نتایج تحلیل رگرسیون سلسله‌مراتبی هدف اجتنابی از روی متغیرهای جنس جهت‌گیریهای مثبت و منفی دوستان در جدول ۹ نشان داده شده است. در رگرسیون سلسله‌مراتبی، در گام اول جنس، در گام دوم جهت‌گیری منفی دوستان و در گام سوم جهت‌گیری مثبت دوستان، وارد شد.

همانطور که در جدول ۹ نمایان است، جهت‌گیری منفی دوستان با مقدار بتای ۰/۴۴ در سطح $p < ۰/۰۰۱$ معنی دار است و ΔR^2 نشان می‌دهد که ۱۸٪ از تغییرات جهت‌گیری اجتنابی را جهت‌گیری منفی دوستان تبیین می‌کند و مهمترین عامل پیش‌بینی‌کننده هدف اجتنابی است. همچنین جهت‌گیری مثبت دوستان با مقدار بتای (۰/۲۷-)، رابطه منفی و معنی‌داری با هدف اجتنابی دارد و ΔR^2 نشان می‌دهد که ۵ درصد از تغییرات آن را تبیین می‌کند. یعنی دانش‌آموزان با هدف اجتناب از تلاش، بیشتر با دوستانی که نگرش منفی نسبت به تحصیل دارند ارتباط برقرار می‌کنند.

جدول ۹- رگرسیون سلسله مراتبی اهداف اجتنابی از روی متغیرهای جنس و جهت‌گیریهای دوستان

هدف اجتنابی	شاخصها	df	R^2	ΔR^2	ΔF	β
گام اول جنس	۱ و ۱۹۸	۰/۰۰۸	-	۱/۶۶	۰/۰۹	
گام دوم جهت‌گیری منفی دوستان	۲ و ۱۹۷	۰/۱۹	۰/۱۸	۴۵/۳	۰/۴۴*	
گام سوم جهت‌گیری مثبت دوستان	۳ و ۱۹۶	۰/۲۴	۰/۰۵	۱۳/۸۱	-۰/۲۷*	

* $p < ۰/۰۰۰۱$

بحث و نتیجه‌گیری

در تحقیق حاضر، از میان اهداف پیشرفت، تنها هدف توانایی نسبی است که با پیشرفت تحصیلی رابطه مثبت و معنی‌داری دارد. سؤالی که در ذهن ایجاد می‌شود این است که چرا تکلیف‌مداری، یعنی تمایل به یادگیری و تلاش و کوشش و انجام تکالیف چالش‌آور، با پیشرفت تحصیلی رابطه ضعیفی دارد. باید گفت که در مدارس ما، هیچگاه دانش‌آموزان به خاطر تلاش و حل مسائل چالش‌آور تشویق نمی‌شوند و بهبود کار و پیشرفت فردی آنها ملاک ارزشیابی قرار نمی‌گیرد. بلکه پیشرفت دانش‌آموزان، در مقایسه با سایر همکلاسان و یا در مقایسه با نمره ملاک سنجیده می‌شود. در چنین نظامی پیشرفت دانش‌آموزان تکلیف‌مدار آشکار نمی‌شود.

نتایج تحلیل رگرسیون بین اهداف تکلیف‌مدار و جهت‌گیریهای دوستان نشان داد که نگرشهای دوستان نسبت به تحصیل در اتخاذ اهداف تکلیف‌مدار از سوی دانش‌آموزان بسیار مؤثر است. این تأثیر در مورد دختران و پسران مشابه بود. به این صورت که نگرشهای مثبت دوستان با

اهداف تکلیف مدار رابطه مثبت و نگرشهای منفی آنها با این اهداف رابطه منفی داشت. یعنی دانش آموزانی که یادگیری برای آنها مهم است بیشتر تمایل داشتند با کسانی ارتباط داشته باشند که آنها را به درس و تحصیل علاقه مند کرده و تشویق به یادگیری کنند، و به طور کلی نگرش مثبت نسبت به تحصیل و کسب علم داشته باشند. همچنین یافته‌های تحقیق نشان داد که بین اهداف بیرونی و جهت‌گیریهای منفی دوستان رابطه مثبت و معنی داری وجود دارند. از این یافته چنین استنباط می‌شود که دوستانی که نگرش منفی نسبت به تحصیل دارند و آن را بی‌ارزش می‌شمارند نمره و یا سایر پاداشهایی که در مدرسه وجود دارد را کنترل کننده و زائد می‌دانند در نتیجه دانش آموزانی که بیشترین وقت خود را با چنین دوستانی می‌گذرانند به دلیل نگرش منفی مشترک با آنان نسبت به تحصیل بی‌علاقه می‌شوند. نتایج تحلیل رگرسیون اهداف اجتنابی از روی جهت‌گیریهای دوستان نشان می‌دهد که این هدف با جهت‌گیری مثبت دوستان رابطه منفی و با جهت‌گیری منفی آنها رابطه مثبت دارد. این نتایج نیز در مورد آزمودنیهای دختر و پسر مشابه است. یعنی دانش آموزانی که از تلاش در مدرسه دوری می‌کنند با دوستانی ارتباط برقرار می‌کنند که مانند آنها نگرش منفی نسبت به درس و تحصیل دارند.

یادداشت‌ها

1- Task goals	2- Relative ability goals
3- Effort avoidance goals	4- Extrinsic goals
5- Achievement goals	6- Positive and negative orientation of friends
7- Motivation	8- McClelland, D. C.
9- Morray	10- Verof
11- Iterative	12- Patterns of Adaptive Learning Survey

منابع:

- گیج، نیت.ال. و برلایز، دیوید. سی. روانشناسی تربیتی، ترجمه غلامرضا خوی نژاد و همکاران. مشهد، انتشارات پازو حکیم فردوسی (۱۳۷۴).
- Berndt, T. J. (1979). Developmental change in conformity to peers and parents. *Developmental Psychology*, 15, 688-616.
- Crandall, V. C. , Katkovsky, W. & Crandall, V. J. (1965). Children's beliefs in their own control of reinforcement in intellectual academic situations. *Child Development*, 36, 91-109.

- Eder, D. (1985). Cycle of popularity: Interpersonal relations among female adolescents. *Sociology of Education*, 58, 154-165.
- Harter, S. (1981). A new self-report scale of intrinsic versus extrinsic. *Developmental Psychology*, 17, 300-312.
- Horner, M. S. (1972). Toward an understanding of achievement - related conflicts in women. *Journal of Social Issues*. 28, 157-175.
- Juvonen, J. & Weiner, B. (1993). An attributional analysis of students' interactions: The social consequences of perceived responsibility. *Educational Psychology Review*, 5, 325- 345.
- Kinderman, T. A. (1993). Natural peer groups as contexts for individual development: The case of children's motivation school. *Development Psychology*, 29, 970-977.
- Markus, H. R. & Kitayama, S. (1991). Culture and the self: Implications for cognition, emotion, and motivation. *Psychological Review*, 98, 224-253.
- Steinberg, L. & Silverberg, S. B. (1986). The vicissitudes of autonomy in early adolescence. *Child Development*, 57, 841-851.
- Urdu, T. C. (1997). Examining the relations among early adolescent students' goals and friends' orientation toward effort and achievement in school. *Contemporary Educational Psychology*, 22, 165-191.
- Urdu, T. C. & Maehr, M. L. (1995). Beyond a two goal theory of motivation. A case for social goals. *Review of Educational Research*, 65, 213-243.